

BOLETÍN

DE LA

Sociedad Castellonense de Cultura

▽ ▽ ▽

TOMO XIV

— 1933 —

CASTELLÓN

EST. TIP. DE HIJO DE J. ARMENGÓT

BOLETIN

DE LA
SOCIEDAD CASTELLONENSE DE CVLTVRA

Tomo XIV ✱ Mayo-Junio 1933 ✱ Cuaderno III

Valor práctico del estudio del Derecho Foral Valenciano

¿Puede tener interés alguno bajo el punto de vista jurídico y en el terreno de la práctica, el estudio de los Fueros de Valencia? O de otro modo ¿los escarceos que venimos haciendo sobre el derecho foral de Valencia, pueden tener otro interés, que no sea el histórico?

Si desde un punto de vista legal examinamos la cuestión, hemos de concluir que en el terreno jurídico-positivo los fueros de Valencia carecen de interés. Después de la derogación que hizo de ellos Felipe V en sus decretos de 29 de junio y 29 de julio de 1707 perdieron nuestros fueros el vigor de la Ley, lo cual viene a confirmar la Sentencia del Tribunal Supremo de 15 de marzo de 1860.

Pero si no tienen los *Furs* fuerza de ley, ¿pueden interesar como fuente de derecho? Si padecemos de la miopía jurídica que no ve otra fuente de derecho que lo ordenado por el legislador y publicado en las páginas de la *Gaceta*, necesariamente hemos de afirmar la falta de interés jurídico positivo en el estudio de los *Furs*. Pero si encauzamos la cuestión por otros más elevados derroteros, necesariamente hemos de llegar a otras conclusiones.

Nuestro consocio D. Juan Beneyto Pérez, estudiando las relaciones entre la Ley y el Derecho usa de un símil muy grá-

EXCURSIONS I RECERQUES ARQUEOLÒGIQUES

El Borriol prehistòric

Després d'haver descrit la pintura de la Joquera segueixo donant noves de tot allò que he captat en les meues excursions per aquest terme de Borriol, i per a que no es perga cap nota d'allò que jo he explorat, he fet un croquis itinerari per que amb comoditat puguén els interessats estudiar sobre el lloc, investigar els jaciments i conèixer la importància que ha tingut el pas de les cultures per aquest terme.

En aquesta recerca sols tractaré dels jaciments prehistòrics anteriors a la cultura sbera que existeixen en els tossalets del Molinàs i Castellet de les Ermites i covetes d'aquest terme, així com les troballes soltes i qualques zones on apareixen quantitats d'estelles de sílex com rastre d'aquestes cultures primitives.

Covetes del Molinàs (fig. 1, 1). En el vessant nord i part baixa, quasi junt al riu, existeixen unes covetes on es troba sílex variat en petits rascadors i ganivetets.

Cova del Forat (fig. 1, 2). Prop d'aquesta cova solen trobar-se grapats de petxinetes (cardis blanc) com ofrenes d'enterrament.

Barranc de les Ermites (fig. 1, 3). En el vessant de cara ponent i en la part més baixa es troben una sèrie de covetes en les que es deixen vore estelles de sílex, algunes treballades en formes de lasques i rascadors; en algunes se sol trobar terrissa de la més primitiva (fig. 2).

Tossal del Molinàs (fig. 1, 6). Sobre aquesta muntanyeta apareix en la part més corma del carassol qualques plantes

d'abric; els jaciments contenen quantitat de terrissa primitiva, restes de queviures, alguna peça de collar i demés mobiliari típic de l'eneolític. Prop d'aquest despoblat apareixen una sèrie de covetes, algunes en les parets repicades; en la part corma hi han uns sots avui arruïllats de cudols.

Castellet de les Ermites (fig. 1, 7). En aquest petit tossalet situat al capdamunt del barranc de les Ermites apareix en el carassol, i entre gran quantitat d'estrats sòlits, jaciments de l'eneolític amb material lític, ossos treballats, restes de queviures i terrissa de la més primitiva.

En els tossalets de l'Assut (fig. 1, 8) i de les Forques (fig. 1, 9) apareixen també deixalles típiques com en els altres tossalets que havem esmentat, però el predomini de la cultura fèrrea esborra l'interès. En el tossalet de les Forques s'ha trobat una destal de pedra polimentada en la part baixa del carassol (figura 1, 4. Està en la col·lecció Porcar). A Montnegro (fig. 1, 5) s'ha trobat una sageta de sílex de forma romboidal (fig. 5); també en el Palmar se sol trobar entre les deixalles fèrres i romanes algun fragment de destal polimentada, petites estelles de sílex i terrissa primitiva.

Tot aquest terreny explorat a la lleugera vindrà a ocupar una quarta part del terme; queda encara per explorar la part de les costes de Pobla Tornesa i la part de Mollet, terme que afronta amb el de Vilafamés, així com la cova de les Ferreries i demés llocs que fan sospitar noves sorpreses per als que cerquen aquesta cultura. Per referències dels que es dediquen a l'estudi de la prehistòria, sé que han explorat alguns llocs d'aquest terme amb èxit de troballes excavant balmes, sepulcres etc. i que pensen donar publicitat de les excavacions i de llur material. Si a tot l'esmentat hi afegim l'explorat d'aquestes cultures en el terme de Castelló que afronta amb el de Borriol tindrem tres nuclis més que se sumen a tot l'esmentat, com són Tossal Gros, Castellet de la Torreta i Serretes de la Madalena, els quals tots junts donen una població intensa o una riquesa de jaciments de l'eneolític.

Entre la terrissa que es troba en les covetes del barranc de les Ermites, el despoblat del Molinàs i el despoblat o jaciment del Castellet de les Ermites, no es deixa vore cap forma de vas argàric, cap molí de mà, típic del Castellet de la Torreta, ni menys encara cap bocinet de ceràmica fèrrea hel·lenitzada;

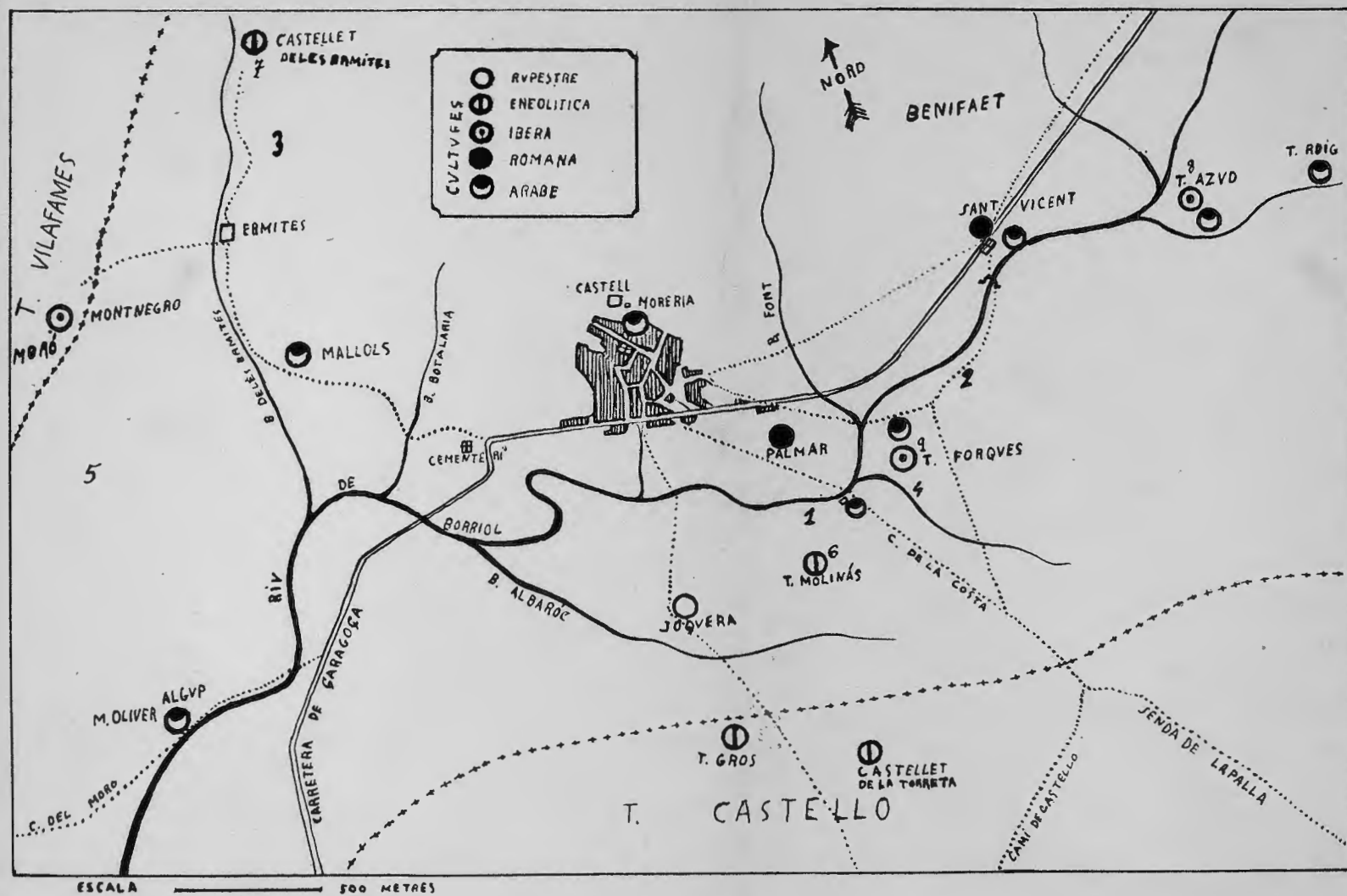

Fig. 1.—Croquis dels despoblats de Borriol

per això aquests jaciments deuen pertànyer a una cultura anterior al despoblat argàric del Castellet de la Torreta i el no trobar rastre de cap cultura posterior vol dir que ja mai més han estat habitats. Fins ací el meu comentari sobre allò que he vist; ara jo no m'endinsaré en aquest problema delicadíssim d'esbrinar a quines cultures poden pertànyer els jaciments on

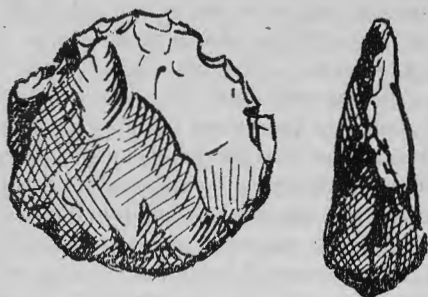

Fig. 2.—*Sílex treballat, trobat en les covetes del barranc de les Ermites.* (Tamany natural)

les superfícies donen estelles de sílex, algunes treballades, en els planells baixos i el vessant; estelles de sílex, algunes treballades, en la superfície de jaciment en cova; terrissa primitiva i sílex en la superfície de jaciment en cova; terrissa primitiva en la superfície de jaciment

sobre planta d'abric en tossalet arracerat; terrissa primitiva amb abundor de formes argàriques, sílex treballat i gran quantitat de molins de mà i restes de queviures en superfície de jaciment en tossalet arracerat. Solament l'erudit en prehistòria pot investigar per medi d'una excavació científica a quina cultura pertanyen cada un d'ells; a mi sols me cap la joia d'amonestar aquestes troballes i senyalar els llocs, comentant des del meu camp de la pintura tot allò que constantment m'ha interrogat la paradoxa al retorn de l'excursió, sempre, però, disposat a canviar les imatges dins del meu traç elemental.

¿Són solament aquests petits bocinets de terrissa i sílex tot el mobiliari de l'home de les coves i de l'home del Molinàs i del Castellet de les Ermites? Es de creure que no, puix abans com després d'haver inventat l'home la terrissa, la natura ens ofereix un seguit de cavitats que podem emprar per vas, tal com pells de bèstia, carabassins i demás crostes de fruita seca, closques de crustacis, cranis, troncs, etc.; poden en ells ben bé depositar i guardar líquids durant llarg temps, àdhuc calfar-los al foc, bullir-los si les parets externes es revesteixen amb un xic de fang. També per aparells de caça o armes de guerra pot haver emprat l'home d'aquesta cultura tota cosa

punxant com són espines, puntes d'atzavara, etc. Cal supondre que una riquesa de mobiliari elaborat amb fusta, os, vori, teixit de mimbre, canya, espart i demás fibra, en cas d'haver-se enterrat en aquests jaciments, el temps s'ha encarregat de consumir-ho no deixant que arribés res a nosaltres més que la pedra, la terrissa i en part l'os que ha estat enterrat en la darrera época d'aquestes cultures, puix els jaciments de Borriol ataquen el material arqueològic d'una manera que fa pena. Per altra part, molta terrissa que per l'arrossegament ha surtit a la superfície, el contacte amb l'aire l'ha descomposta i el sílex en part també, a més de que aquest últim ha estat recercat per les cultures posteriors com ho demostra el cas següent: En una de les meues excursions d'exploració em preguntà un home de camp que què cercava jo amb tant d'interés per aquells garroferals, i li vaig mostrar unes estelletes de sílex; l'home s'ho mira detingudament i tot seguit m'indica uns camps propers on n'hi havia molt diguent-me que quan ell era xic tots els de la vila anaven a proveir-se de pedra de llum. Personat jo en el lloc indicat ho vaig comprovar puix ultra les estelles de sílex variat es trobaven gran quantitat de sagetes, rascadors, destrals i altres tipus almerians; el lloc és el Corral de la Comba (Benicassi). Això demostra com els jaciments han estat recercats per totes les cultures fins a la nostra.

¿I una cultura determinada haurà emprat per abric totes les covetes alhora? És de creure que el nombre d'habitants en cadascuna de les cultures que hagin niat per aquestes muntanyes haurà estat proporcional als mitjans de vida que es trobessin en el lloc; per exemple, si els primers elements de vida eren l'aigua i la caça, el nombre d'habitants augmentaria o minvaria tant com augmentessin o minvessin aquests elements. He esmentat la caça com a primer element de vida pel fet de no trobar quantitat de molins de mà en els jaciments de les covetes ni en els jaciments del Molinàs i Castellet de les Ermites, signes indicadors de que llurs pobladors no tenien encara aquell afany per el conreu agrícola com ho demostren haver-lo posseït els pobladors de l'estació argàrica del Castellet de la Torreta. ¿Viuria aquesta cultura de la caça? Si considerem a aquest home caçador, cal pensar que en el moment se li exterminés la caça tindria que traslladar-se a un altre lloc, per tant l'estada en la coveta seria relativament curta, és

a dir, el temps que durés el pas per la mateixa. N'hi ha jaciments tan pobres de terrissa que fan pensar que l'abric ha estat poc temps habitat. ¿És que per la quantitat de terrissa que apareix en un jaciment se pot calcular si el nombre d'habitants ha estat dens o si el temps habitat ha estat molt poc? Això pareix, però crec jo que no es pot prendre per càlcul cronològic ni demés, la quantitat de terrissa trobada en un jaciment: 1.ª perquè la trencadissa pot haver-la augmentat un desmanyotat o malgènit de l'eneolític, posem per cas; 2.ª el que emprant-se la cova per balma, aquesta terrissa pot haver estat ofrena d'enterrament en sepulcre; 3.ª perquè aquesta terrissa pot haver estat un invent del final d'aquesta cultura i ans que elaboració domèstica ésser un gènere industrial d'exportació i com modalitat haver-lo adaptat unes tribus més que altres; i 4.ª el que el lloc on es troba pugui haver estat el lloc d'elaboració de la mateixa terrissa. Així que sols podem dir, aquest jaciment és pobre o ric de tal tipus de terrissa.

En el nostre Maestrat les coves que contenen jaciments prehistòrics són tan nombroses i espesses que no és cap disbarat dir que si les numeréssim totes, quasi arrabassaria al nombre de famílies empadronades actualment. Així que per molt abundosa que fos la caça, per força la densitat d'aquesta població havia d'exterminar-la tard o prompte. Veig difícil puix, que les coves on es troba un mateix tipus de terrissa hagin estat poblades totes alhora. Entre les coses que fan pensar que aquestes covetes han estat ocupades i abandonades en una època relativament curta, està el que les covetes no presenten cap interès arquitectònic, és a dir, cap indici de millorament en l'abric, limitant-se solament a una paret de terrassa al davant i algun lleu repicament en certes irregularitats prominents de la cavitat. Altra cosa és el fet de trobar en la comarca de Morella coves situades en la part de l'ombriu i en l'interior ple de degotalls; aquests jaciments són riquíssims de terrissa i restes de queviures contrastant amb les coves del mateix lloc situades al racer, les quals no presenten tanta quantitat de jaciment prehistòric. Un d'aquests abrics és la Cova Oscura-Portell de l'Infern de Fredes; dita cova sols pot ésser ocupada durant el temps de la canícula puix l'hivern és de gran cruesa. En canvi en la part baixa, de vora la Mediterrània sols trobem jaciments rics en les coves arracerades de ca-

rassol, trobant en les de l'ombriu algun sílex, sense terrissa.

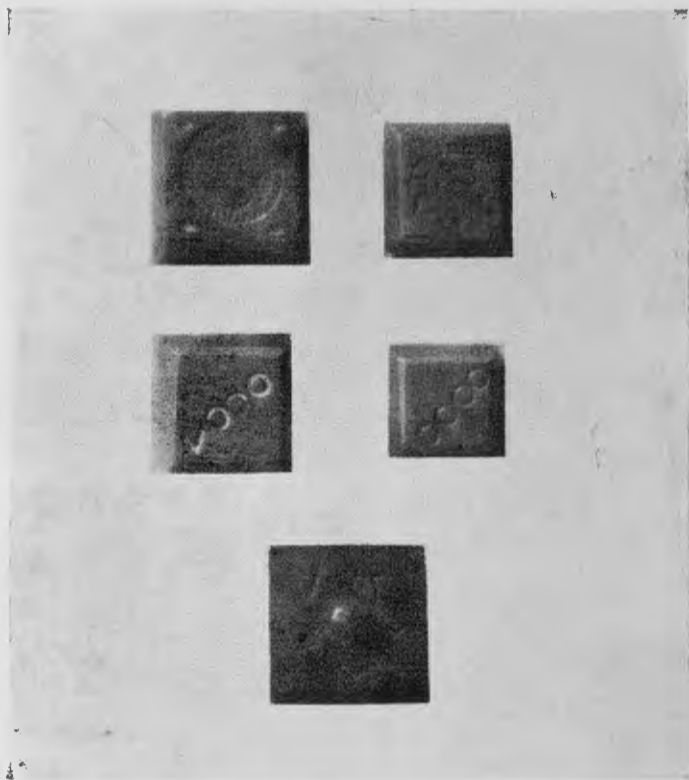
¿I en cas de traslladar-se aquestos habitants d'un lloc a altre, quina ruta prendrien? Considerant l'invasió d'una cultura nòmada quines tribus van explorant poc a poc, quedant-se ací per reprendre allò més enllà, obrint el radi d'acció envers una mateixa trajectòria, hem de creure són atretes sempre per la caça i el lloc que millors condicions de vida els oferisca. Si la ruta d'una cultura al pas per aquestes terres ha pres com a camí més fàcil la vora mar, la seua trajectòria tot hi essent paral·lela a la costa ens donarà unes ondulacions causades per les variacions climatològiques, és a dir, s'internaran cap a la part alta de la muntanya fugint de la calor en l'estiu i baixant cap a les planes de vora costa fugint del fred en l'hivern, tot anant invadint. Aquestes corbes deurien donar una major agudeses en la bocana de cada riu i la mateixa lentitud de translació causada per la riquesa del lloc faria desprendre's de la primera ona invasora algunes tribus que encara que no tingueren residència fixa en un lloc, romandrien en les riberes del riu anant amunt i avall. Quan ja les primeres cortines invasores haurien trobat límit en la península, el regolf donaria augment de població i llavors aquesta suposada població que jo he després de les onades invasores, al restar en una comarca fortament limitada per altes serres i rius, prompte hauria pres un color etnogràfic afermat per l'aclimatació, la unitat de família, la tradició dels fets esdevinguts en el lloc, fins prendre un segell propi que es diferenciaria de les demés comarques veïnes fent-se un xic estranys. Aquest segell peculiar que prendrien les comarques com a petites nacionalitats els obligaria a moure's dins d'un camp limitat, és a dir, dins del camp comarcal, quina forma o manera de moure's, considerant l'home caçador, tindria que ésser semblant a la que avui en dia mou a l'home que viu de l'apicultura o pastoratge, és a dir, seguint la primavera cap a les planes altes i davallant a la terra baixa per cercar racer a l'hivern; d'aquesta manera doncs, l'home que en aquesta cultura hagi habitat la Cova de la Seda, de les Serretes de la Madalena (Castelló), haurà pogut habitar durant l'estiu una de les covetes de l'ombriu del coll d'Ares, pose per exemple. ¿I fins l'època en que apareixen els nuclis argàrics o les tribus que viuen del conreu agrícola i pastoratge, hauran estat sempre habitades aquestes mun-

tanyes? Cal pensar que una època de secor, d'eixutesa, o temporals de pluges, una pesta o altres malures com llangosta, fenòmens sísmics o bé discòrdies entre les tribus són factors que poden exterminar tota una població o fer-la emigrar en massa; i si en el nostre Maestrat ja en temps històrics trobem un buit entre els despoblats íbers romanitzats i els despoblats de cultura àrabe, bé podem pensar que en la prehistòria les invasions de noves cultures hauran estat ajudades per aquests buits o despoblaments.

¿I quin seria el paisatge que presentaria el terme de Borriol aleshores? Si considerem la fauna i flora actuals sols tenim que reconstruir lleument la toponímia superficial deformada per l'arrossegament d'uns quants milenis i modificar un xic algunes trajectòries de rius, repoblar la part forestal que les cultures posteriors han fet extingir pel continu conreu agrícola i industrial així com traure tota aquella flora importada d'altre lloc; poblar aquella fauna quines ossamentes apareixen en els jaciments de les coves i aquella altra que per ésser maligna el curs de les cultures ha fet extingir del tot, i ens podrem ja imaginar un paisatge semblant al que subsisteix en algunes fondades de vora costa, més o menys jove, o amb més o menys saó. Cal tindre en compte que la deformació que presenten els vessants de les muntanyes de Borriol ha estat cada vegada més intensa degut al gran conreu agrícola que s'inicià en aquesta vall, potser abans de la cultura íbera i que ha anat augmentant fins a la nostra, essent aquesta una de les causes de que molts vessants d'aquest terme presenten avui en dia un nu calcari de rocam. La rabassa d'un vessant malgrat les parets seques de contenció (parats) no priva que en les pluges fortes la terra solta se precipite riera avall, cosa que no passa en el terreny no artifat, puix el bosc, l'arboç, la malea en llurs arrels, traven la molsa que queda fortament arrapada al rocam; les grans arraïllasses penetren per intersticis dels estrats fent-los petar, donant més espessor de crosta; axí que l'aigua de les pluges d'aquesta manera no davalla fangosament per sobre el vessant sinó que cola pels tous de les arrels omplint les cavitats internes cercant-se eixida lentament per les fonts. Una superfície de vessant d'agudeses regular, gratada per l'aigua i la rella, no passa una centúria a veure's despullada de tota grassa i restar estèril, mentres que la superfície no arrabassada

passen milenis i no solament no és deformada sinó que dóna més espessor de terra, tal com ho demostra el jaciment d'un despoblat íber posat en un vessant. Crec jo puix, que a aquesta falta de precaució que han tingut les cultures en deixar talar el bosc d'un vessant per al conreu agrícol, es deu el que el nostre paisatge actual presente tanta misèria. Cobrim ara aquestes muntanyes de Borriol de la suposada crosta molsosa i en les grans saons veurem una frondositat molt més intensa quant més ens acostem a les darreres èpoques torrencials; revestim les fondalades amb arbredes de baladres, tamarells, teixos, orons, mentres en les llomes de la serra l'alzina i el pi es disputen l'hegemonia del temps; en els planells de la vall, palmerars de margallons mostrant un verd intens radiant a tròpic; el rierol en cada colze, donaria un gorg envellutat de juncars i boga, i aquells lliris blaus i blancs que hui esquistadament apareixen per sobre la roca de migdia, tindrien aleshores una ufanor semblant al nostre joligroc de les marjals; el riu en el seu sòl tindria un llit de canyars que desgrenyats als quatre vents escalarien barrancs amunt en remor d'onades; els ombrius els cobririen tota una verdor gemada d'esmeragda i eura i els carassols d'or d'argilaga, endolcint el racer flaires de fónoll, timó i romer. Deixem que entre la gran floresta creixquen els fruterars indígenes donant una tardor regalimada de suc tan dolç com la que al pas dels eixams s'hauria posat en bresca a cada tou d'arbre; dins puix d'aquesta gran vegetació la fauna niaria espesa donant una caça variadíssima quin manà haurien de disputar-se'l feréstegament l'home i els llops.

¿I quin aspecte deurien presentar els abrics i covetes que serien habitades? Segons les condicions habitables que tingués la cavitat. Les covetes del barranc de les Ermites generalment presenten una cavitat tota oberta a l'exterior; per les parets seques que apareixen en llur terrassa pareix que la cavitat era augmentada per una paret seca, potser revestida d'argila contenint una petita obertura d'entrada que feia de lluernia, tal com apareixen avui algunes coves que els pastors empren per tancar o reposar el ramat d'ovelles. La coberta adossada a la cova per augment de l'abric seria fabricada amb feixos de canyes, ramatges i argila preservant-se del sol, vent i pluges; unes parets seques esgraonades donarien accés a la

Pesals monetaris dels segles XVII i XVIII

cova en la que un estol de cans vigilarien com sentinelles la part del bestiar domesticat. A l'interior les irregularitats de l'estructura geològica eren un xic repicades a cops de pedra, i els clavills i forats eren rebossats amb fang per que cap bestiola o insecte pogués amagar-se (així apareix en la cova de l'Alcalde de Fredes i recordem també l'entaponament de caus que solen fer els caçadors de fura). Dins la foscor d'aquesta cavitat un raig cònic de llum enlluernaria deixant veure entre els racons atuellss grassosos fabricats amb fibra i pells, cistes de mimbres i canya i bacins de terrissa contenint provisions, buiracs i demés aparells de caça, tot ben ordenat; cada vas tindria la seua llassa de seient com para-colps; en el racó de fora un caliu de brases fumaria envers un ull de cel i en el racer millor de la cova, el gran jaç de palla trida de fenàs en un tou de ploma i pel fi i llanut, on s'esfondraria el grup familiar el qual romandria aferradament durant la nit. De la cova estant les petjades haurien obert un camí que en el vessant baix s'estendria en un ventall de dreceres salvant els colls, les fonts i els abrics veïns, per on agilmente de matinada saltironejaria el cos lleuger de l'home eneolític.

¿I el Molinàs i Castellet de les Ermites quin colp de vista presentarien? Les plantes d'abric o parets de replanells que apareixen en el cim del Molinàs no precisen ben bé llur forma de parcel·la, si bé totes tendeixen al quadrilong en alguna paret llarga; ben bé podrien ésser els replanells on s'alçaven les cabanes d'una tribu. Existeix una variant entre les terrassetes prehistòriques del Molinàs i les terrassetes del Tossal Gros, despoblat situat ja en terme municipal de Castelló i que jo poso dins d'aquesta cultura.

El Molinàs, presenta un nucli sol de replanells i al Tossal Gros són en nombre de tres. ¿Seria puix més populosa la tribu que ocupa aquest fossal o és que fon ocupat major nombre de vegades que el Molinàs? Si fos això últim i suposant que aquestes tribus visquessin de la caça a camp errant, seria probable que alçades les cabanes per traslladar-se a un altre camp de caça

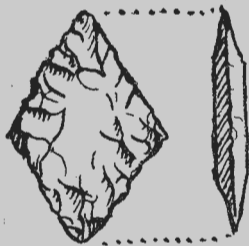

Fig. 3.—*Silex treballat*, trobat en Montnegro (Borriol).
(Tamany natural).

quedessin aquests replanells en utilitat de poder-se servir altra vegada pel mateix fi bé al retorn o bé al pas d'un altra tribu. Ara bé, si aquestes parets considerem que han estat construïdes per a replanells i no per a parets d'abric ens havem de privar un xic per a llur reconstrucció imaginària de paral·lelismes dins del folk-lore indígena, perquè se tracta de reconstruir no un abric rudimentari per aixoplugar a un individu en una hora de tempestat, tal com són fets els abrics dels nostres carboners, pastors i demés treballadors humils del camp, ni tampoc té que ésser un abric estàtil elaborat amb fang o excavant en l'argila tal com són les nostres barraques de l'horta o coves artificials com les que se veuen en Paterna, ni menys masets rurals, sinó que se tracta de construir un abric de campanya per aixoplugar a tota una família durant un temps determinat; a més té que bastir-se amb rapidesa i ésser resistent a totes les inclemències que se presenten als cims més alts d'aquestes muntanyes. Crec jo puix, que per tindre una visió enraonada tenim que establir paral·lelismes en el folk-lore que donen les tribus que actualment menen aquesta vida en alguns llocs i per concordància adoptar aquella elaboració d'abric als materials constructius primaris que ens dóna la nostra terra policromant-ho tot d'una color etnogràfica nostrada.

A l'esmentar els materials constructius que per l'abast dóna el lloc suggereix l'idea de que serien l'argila, pedra, troncs, ramatges, canyes, cenill, boga, junc, etc.; tot és possible que s'hagi emprat, però jo crec que de l'argila i la pedra en farien el menys ús possible per tancar un abric aïllat, puix l'argila pastada amb palla com adob per lligar la pedra, a més d'ésser un modisme d'arquitectura avançada resulta carregosa l'elaboració i necessita un temps determinat per habitar-la; a més un temporal de pluges dalt d'una eminència on el vent dóna obliquïtat als ruixats desfaria les parets amb facilitat i més que tot que pareix hagi d'ésser impròpia per a un poble caçador que té que moure's d'un lloc a altre perseguint la caça. Els materials constructius per a un espai tancat que s'hagi de bastir de pressa i amb facilitat i al mateix temps que tinguén consistència preservant el raig de sol, el fred, el vent, la neu i pluges, el trobem en la nostra terra en la part baixa de vora marina; aitals abrics són les barraques de cenill i boga sense parets

laterals, tancant amb doble vessant o tancant amb con. Un tipus compost d'aquestes dos formes el trobem en les cobertes que presenten les barraques del Palmar (València); dites barraques de doble vessant amb absis cònic, si tracem de traure llurs parets deixant solament la coberta a sobre d'uns replanells de muntanya, tindrem un tipus similar als abrics que actualment presenten algunes tribus salvatges. Els paraments de cenill o boga teixits amb cordill d'espart per al trasllat poden enroillar-se i fer-ne ús tantes vegades com hagin de muntar l'abric; per la seua lleugeresa les someres ne podrien portar grans càrregues des dels aiguamolls a les serres. Ultra açò és una herba fàcil de collir-la puix amb qualsevol mandíbula dentada pot segar-se per ésser la canya prima i bronca. L'entaulament, costellatge, armadura o encavallat, on serien aplicats els paraments o rotllos de cenill estaria construït amb troncs i canyes fortament travades, amb cordes de pita o altra fibra. En fi, tots aquests materials més elementals de construcció que ens dóna la nostra terra poseu-los en mans d'aquell home que ens ha construït un vas de terra-cuita i una destral de pedra polimentada ple de bellesa i valors longuarrísmics, ajuntem la gran traça d'aquell que ha trenat el bri finíssim aparegut en calc com element decoratiu en un vas campaniforme de la Vil·la Filomena (Villarreal) i si considerem que l'abric era un element de primera necessitat veurem quin gran mestratge hauria de posseir l'home eneolític en la construcció de les cabanes. Res li fa que els replanells del Molinàs no donin grans espais constructius, puix la manca de gegantisme o ciclopedisme no vol dir pobresa d'art; tampoc la matèria per elemental u ordinària roba qualitat al mestratge, raons aquestes que tenim que tindre en compte per que la nostra imaginació no vagi de dret a construir uns abrics toixarruts i de baixa qualitat prenint per metre aquella diferència que existeix entre el palau del centre d'una ciutat i la barraca que guareix a la gent pobra en les afores. Els abrics posats a dalt del Molinàs serien proporcionats i la mateixa elaboració els faria prendre major intimitat essent per a llurs habitants tan confortables i bells com està posada la niada d'oronetes en la cornisa alta de la nostra torre-cloquer.

Aquest grup d'abrics remolinat al carassol del cim quasi no se distingiria ni de lluny ni de prop per ésser alta la plani-

cia i agut el vessant d'aquesta muntanyeta; solament les bocanes posades cara mig dia donarien uns punts foscos; d'arribar al poblat o campament el continu trepitjar dels habitants així com el consum de llenya i pastura del bestiar domesticat hauria deixat sense la petita vegetació la part alta d'aquest cim, cosa aquesta que afavoriria la visual des de la cabana estant, a l'ensems que els lliuraria d'un bloqueig per incendi. Del Castellet de les Ermites, al descriure les troballes, havem dit que el jaciment es trobava entre grans estrats derrocats quina solsidea podia ésser motivada per un moviment sísmic; així és difícil sense excavació precisar si dits jaciments pertanyen a unes coves o a un campament de tribu en racer.

He posat aquests despoblats del Castellet de les Ermites i Molinàs arrimats als jaciments de la cultura de les coves per no trobar avui en uns ni en altres cap molí de mà i per presentar tots dos un mateix tipus de terrissa. He provat de reconstruir imaginàriament dos tipus d'abric, l'un adossat formant part de la cova i l'altre aïllat a sobre d'un replanell; el primer més estàtil que el segon, però heus ací allò paradoxal que constantment m'interroga. ¿Serien els jaciments del Molinàs i Castellet de les Ermites anteriors o posteriors als jaciments de les coves? No ho sé, però si fossin anteriors a la cultura que en les coves ha deixat el mateix tipus de terrissa respondrien a la primera ona d'invasió per tribu i si fossin posteriors, a unió col·lectiva de l'home de les coves bé com a govern, bé com a unitat de força en cas de guerra. La variant aquesta fa que les coves com abrics escampats ací i enllà donen un aspecte confiat, propi d'una època de pau o seguretat, mentres que el Molinàs per la unitat d'abrics i l'emplaçament en un lloc estratègic sense condicions de racer li fa prendre un aspecte bèl·lic semblant als nostres castells feudals.

¿Seria intel·ligent i enginyós o tindria pobresa de coneiximents l'home d'aquesta cultura? Si per reconstruir una imatge intel·lectiva de l'home en general d'aquestes cultures ens aboquèssim cap al cantó més feréstec, més irracional o primari que presenta l'home actual civilitzat o per civilitzar no trobaríem en les coves el pare que ple de joia es contempla el fillet com a sa pròpia imatge, ni cap mare que plorés adolorida la pèrdua de l'infantó en la gola d'un llop, sinó en cada cova voríem un cau de famílies on se crosipixen llurs cries com

moltons; no voríem les tribus que conviuen amicalment dansant en festa, sinó ramats humans que es persegueixen a mata-degolla; menys encara trobaríem al jovincell de cabells rulls que tatuejat de polícroms atret per l'amor bruna, hauria obert de dies una drecera a la cova veïna, sinó que per l'instint voríem com la carn febrova aprofitant les fosques es llençaria seguerosa a la caça de l'idil·li; l'home no seria un intel·lecte domesticat, disciplinat, sinó un número que segueix en rastre sense altre esme ni seny que l'atracció de llur espècie. Decantar-se puix envers el punt més ferotge i més impressionant pel sol fet de recolzar-se amb els paral·lelismes més fatals a causa de la llargada de temps que ens separa, és voler empènyer a aquella generació via fora del camp humà, restant nosaltres amb una posa tan arrogant com tonta. Perquè si aquell home pessigant el sílex li ha donat variades formes geomètriques, plenes de bellesa; si ha fabricat un vas de terracuita polint-lo i festonejant-lo d'ornats; si ha pogut resistir la vida en les coves i dalt dels cims; si ha soterrat els morts i litúrgicament els ha ofrenat estimes, crec jo que no podia estar a un nivell inferior al nostre, ni en raó, ni en sentiment, ni en intel·lecte.

El caçador com el mariner posseeixen un intel·lecte sempre despert a tota observació que els ofereix la natura; la seua vista es prodigiosa, no es mou un bri arran d'horitzó que ells no coneguen la seua causa. Aquesta atenció constant movent-se sempre en lluita d'un costat a l'altre forja en ells una llestesa i una manya que es diferencia ben bé de l'home agrícola. L'home que conrea la terra sempre en un mateix lloc esdevé un xic paràsit; el mateix estancament el fa rutinari i ple de miopia, no presentant aquelles qualitats d'intel·lecte que presenta l'estat psicològic del caçador. Si l'home de les coves portava per nissaga generacions de vida caçadora, el vorem mol més intel·ligent quan més ens despullem d'aquells mitjos de vida que ens ha donat el progrés durant el grapat de milenis que ens puga separar, encara que moltes coses que amb l'estíma del progrés precinta la cultura actual, potser farien riure a l'home de les nostres coves. Cal fixar-se que mentres el progrés en quant a enginy d'invents rebaixa gradualment les cultures passades, el folk-lore pel contrari dona en els avantpassats una riquesa ascendent en quant a coneiximents pràctics i

enginyosos en l'intel·lecte general. Esmentaré ací unes belles mostres de folk-lore per fer-ho més comprensible. En la meua infantesa el pare no tenia altre medi d'encendre el cigarret que el tros d'esca a colp de pedrenyera i esclavó; però lieus ací que quan necessitava flama per encendre el peltret de les fumigades ho feia d'una manera molt enginyosa. Sobre un menat de cànem en garba aplicava un xic de secreció seca de cavall, sobre d'aquesta deixava l'esca fumejant, donava uns bufidets, girava el braç al vent i tot seguit entre les espurnes apareixia la flama desitjada.

En una de les meues excursions a les Agulles de Santa Agueda li vaig preguntar al guia, home vell de muntanya i llenyater de bosc, com s'ho faria si un dia es descuidés la berena a casa i estant per aquelles crestes no tingués res per menjar, ni aigua per beure; i me respongué mig somrisent, que en dies eixuts i durant el temps més cru de l'hivern, baix de terra hi havia quelcom per poder apagar un xic la set i matar un xic la gana, i que aital cosa eren els tendrums de margalló, del qual tota la muntanya n'era plena. Encara hui el margalló és una darrerria llèpola per als infants en dies de Nadal.

En Fredes vaig restar sorprés al davant d'una velleta que entretenia als petis netets amb un branquilló de card que frotant-lo en les seues mans el feia dansar i cantar com joguina de la més virolada.

En una cabana de gitanos rodamóns dels que paren fora dels portals, vaig presenciar una manera enginyosa d'asclar un tronc groixut sense cap eina. Ho conseguïen en clavar a terra un gran roc que presentava un cantó agut i prominent que el feien sobresortir a flor de terra; sobre d'aquest cantó deixaven caure un extrem del tronc precipitadament obtenint amb facilitat les ascles per al foc. Aquest sistema primari està dins del paleolític i per tant a un nivell inferior a la destal de pedra polimentada.

Crec jo doncs, que si l'actual indígena de classe humil es defensa d'aquesta manera tan enginyosa ¿quina riquesa de sistemes hauria de tindre l'home de la prehistòria quan encara la ciència acadèmica li era lluny de robar-li'n cap? I si de la riquesa d'enginy passem a la riquesa de mestratge en l'elaboración d'utilitatge trobarem encara un desfalc més gros entre

aquell home i l'individu actual. Cal només girar-se endins per veure com la mà de l'home a mida que s'allunya de nosaltres esdevé més destra i més pulcra en els productes fabricats, i pel contrari, a mida que avança el maquinisme en la cultura, veiem amb quina facilitat ens ofegaríem si la barca del progrés tombés, no en un mar eneolític, sinó tan sols a les costes d'un vuitcentisme.

Heus ací l'endopatisme d'uns bocinets de terrissa i sílex trobats en una coveta del terme de Borriol.

JOAN PORCAR

Nova llum

*Cau la tarda. L'ocell buscà el seu niu.
La llum d'argent que brota de la lluna
vol dominar el raig de sol que allunya
la calor del seu foc de pur estiu.*

*La terra bull. De l'aigua tremolosa
que avança apressurada entre les hortes
surten el cant a la nit que en les revoltes
entona acariciant la tendra brosa.*

*Tot és calma en la nit. El camp reposa.
La terra, refrescant ses energies,
és dormida entre dolces harmonies
que l'atmosfera canta solemníosa...*

*Un perfum misteriós les flors extenen;
un hàlit suau i màgic surt de terra;
la lluna s'ha quedat enllà, darrera,
i uns núvols a l'Amor omبرا l'hi ofrenen...*

*I allavors les estrelles s'enfosquixen
per la llum d'uns ulls clars i candorosos
que el cel semblen, de purs i d'amorosos...
Uns ulls que besen, torben i acaricien.*

JOSEP GONZALEZ MIR